

Качковський М.С.

Навчально-науковий інститут права і психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ВВЕДЕННЯ В ОБІГ НА РИНКУ УКРАЇНИ НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Розглянуті особливості огляду місця події у справах про умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції в умовах дії нового Кримінального процесуального кодексу. Визначено специфіку проведення цієї слідчої (розшукової) дії при розслідуванні даного виду злочинів. Окреслено тактичні особливості такого виду слідчого огляду. Висвітлені дії слідчого на підготовчому, робочому та заключному етапах огляду місця події. Наведені тактичні прийоми, що можуть бути використані слідчим, під час огляду, пов'язаного з виявленням на ринку України небезпечної продукції.

Ключові слова: кримінальне провадження, небезпечна продукція, огляд місця події, сліди, слідчий.

Постановка проблеми. Введення у дію з 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) поклало відлік нового етапу розвитку науки криміналістики. Одне з окремих завдань криміналістики полягає у розробленні нових та вдосконаленні існуючих криміналістичних засобів, тактичних прийомів і методичних рекомендацій щодо збирання, дослідження, оцінки і використання доказів. Його виконання на сучасному етапі тісно пов'язане з потребою проаналізувати та врахувати нові вимоги норм КПК України до проведення слідчих (розшукових) дій, які є одним із основних засобів збирання доказової інформації у кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У період з 2012 по 2014 роки значно підвищився науковий інтерес до проблем процесуального порядку та тактики проведення слідчих (розшукових) дій. Розкриттю питань процесуального характеру присвятили свої праці Благута Р., Захарко А., Кіпращ І., Когутич І., Колесник В., Максимова Л., Письменний Д., Сергеева Д. та багато інших. Окремі питання тактики проведення слідчих (розшукових) дій висвітлювали Ващук О., Ольшевський О., Пряхін Є., Сибірня Р., Фінагеев В. тощо. Найбільш поширеною з усіх слідчих (розшукових) дій, що проводиться практично у кожному кримінальному провадженні, є слідчий огляд. Йй присвячені як самостійні наукові праці, так і роз-

діли усіх робіт, у яких розглядається методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Така увага є цілком закономірною, оскільки від своєчасності та результативності проведення слідчого огляду зазвичай залежить успіх всього провадження. Безпосередньо про слідчий огляд як з кримінальної процесуальної, так і криміналістичної позицій з урахуванням вимог КПК України 2012 року писали Весельський В., Зарубенко О., Захарова О., Кринична Е., Лук'янчиков Є. Лук'янчиков Б., Мусієнко О. [1–6] та інші. Однак серед наукових доробок відсутні роботи, що висвітлювали б особливості тактики проведення огляду місця події, пов'язаного з виявленням небезпечної продукції, що вводиться на ринок України.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей тактики огляду місця події під час розслідування умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції з урахуванням вимог норм нового КПК України. Наукова новизна обраної теми полягає у розробці тактики підготовки, проведення та фіксації результатів огляду місця події таких кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. У ч. 1 ст. 237 КПК України передбачено, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщень, речей та документів [7]. Варто зауважити, що саме

про огляд місця події в цій статті не згадується. Проте посилання на такий вид слідчого огляду можна зустріти в інших статтях. Наприклад, у ч. 2 ст. 238 КПК України вказується, що огляд трупа може «здійснюватися одночасно з оглядом місця події...», а ч. 3 ст. 214 КПК України передбачається можливість проведення огляду місця події до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Тому можна стверджувати, що огляд місця події як один із видів слідчого огляду має відповідну правову регламентацію. У такому разі варто погодитися з пропозицією Лук'янчикова Є. та Лук'янчикова Б. включити огляд місця події до переліку видів огляду, який наведений у ч. 1 ст. 237 КПК України [5, с. 268].

Не вдаючись до детального опису процесуальних вимог проведення огляду місця події, зупинимося на тактиці його проведення під час розслідування умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції (ст. 227 КК України).

Зазначимо, що тактика огляду місця події, пов'язаного з виявленням небезпечної продукції, підпорядковується загальним правилам слідчого огляду, але має свої особливості, зумовлені видом кримінального правопорушення та способом його вчинення. У криминологічній науці є загальноприйнятим умовний поділ проведення огляду місця події на підготовчий, робочий та заключний етапи. Такий поділ не має на меті порушити цілісність цієї слідчої (розшукової) дії. Зміст поділу на етапи полягає в тому, щоб систематизувати дії слідчого, встановити їх послідовність, забезпечити належну якість огляду.

Підготовчий етап починається з моменту прийняття слідчим рішення про проведення огляду місця події. Як вірно вказує Книженко С., основним завданням слідчого на цій стадії є інформаційно-тактичне і матеріально-технічне забезпечення проведення слідчої (розшукової) дії [8, с. 187]. На цьому етапі він повинен отримати інформацію про: 1) подію, що сталася; 2) наявність на місці події очевидців та самого правопорушника; 3) наявність на місці події працівників міліції та вжиті заходи щодо охорони місця події та збереження слідів; 4) наявність на місці події постраждалих осіб. На основі цієї інформації, слідчий вирішує: яким повинен бути склад учасників огляду (кого із спеціалістів чи інших осіб, наприклад, понятих слід залучити); які технічні засоби потрібні для огляду та їх готовність до використання [9, с. 226]. Варто вказати, що законодавець не передбачає залучення понятих для проведення огляду місця події окрім тих випадків,

коли проводиться огляд житла чи іншого володіння особи, де зберігається небезпечна продукція. У цьому разі огляд слід проводити за правилами обшуку, а залучення понятих є обов'язковим (ч. 7 ст. 223 і ч. 2 ст. 237 КПК України) [7]. Як нам видається, для проведення огляду місця події, пов'язаного із виявленням небезпечної продукції, слідчому понятим варто залучати.

Що стосується спеціалістів, то в першу чергу слідчому потрібно обов'язково залучити до огляду спеціаліста-криміналіста, який проведе вимірювання, фотографування чи відеозапис, складе план або схему, виготовить відбитки та зліпки, допоможе оглянути та вилучити речі і документи, що мають значення для кримінального провадження. Зважаючи на те, що оглядатиметься небезпечна продукція, яка може бути як харчовою, так і нехарчовою, можливі варіанти залучення і інших спеціалістів. Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» до системи органів, що забезпечують розробку, затвердження та впровадження заходів щодо безпечності та якості харчових продуктів відносяться Державна санітарно-епідеміологічна служба України та Державна служба ветеринарної медицини України [10]. Стосовно нехарчової продукції, то відповідно до ст. 10 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» нагляд і контроль за якістю нехарчової продукції здійснюється органами ринкового нагляду [11]. Перелік органів ринкового нагляду та сфера їх відповідальності визначені постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2011 р. (наприклад, Держспоживінспекція, Держлікслужба, Пробірна служба тощо) [12]. Тому до огляду місця події варто запросити когось із спеціалістів цих служб або інспекцій (наприклад, ветеринарного чи санітарного інспектора).

До огляду місця події слідчому варто також залучати працівників оперативних підрозділів. Вони можуть допомогти в охороні місця події, обстеженні прилеглої території, спостереженні за поведінкою окремих осіб, опитуванні (допиті) присутніх осіб, проведенні оперативно-розшукових заходів.

На підготовчому етапі до проведення огляду слідчому варто також вирішити питання щодо подальшої долі виявленої небезпечної продукції. Якщо її багато, то як один із варіантів розглядається можливість її опечатати у виявленому приміщенні до вирішення питання по суті. Якщо такої можливості немає, то небезпечну продукцію

потрібно буде опечатати та вивезти, а для цього з собою необхідно мати достатню кількість пакувального матеріалу та транспортні засоби відповідних габаритів.

На початку робочого етапу слідчий повинен зорієнтуватися на місці, вирішити питання про вихідну точку і спосіб огляду, дати вказівку спеціалісту-криміналісту провести орієнтуючу та оглядову фотозйомку (або зробити це самому). Робочий етап огляду складається із загальної та детальної стадій. Змістом тактики такого огляду є дослідження матеріальної обстановки місця події. У «чистому вигляді» виокремлюють декілька способів пересування на місці події під час огляду (їх також називають методами огляду): ексцентричний (рух по спіралі від центра до периферії), концентричний (рух по спіралі від периферії до центру), фронтальний (або лінійний – пересування від однієї межі до іншої). Останній застосовується при огляді значних за площею ділянок місцевості (наприклад, узбережжя річки, ліс, парк, поле, залізничне полотно, склади).

Серед тактичних прийомів, що зазвичай використовуються безпосередньо під час огляду місця події, можна назвати такі:

- 1) визначення меж огляду;
- 2) вибір послідовності огляду об'єктів, що знаходяться на місці події;
- 3) вибір методу огляду місця події;
- 4) залучення понятих до окремих дій під час огляду місця події та звернення їх уваги на виявлені об'єкти;
- 5) спостереження за поведінкою особи, яка повідомила про виявлення кримінального правопорушення чи є власником приміщення;
- 6) зіставлення слідів, виявлених на місці події, та отриманих даних з іншими вже відомими у справі доказами [9, с. 227–228].

Враховуючи специфіку кримінального правопорушення, як оптимальний метод огляду можна порекомендувати фронтальний (лінійний). Це пов'язано з тим, що зазвичай небезпечна продукція знаходиться у досить великих за площею приміщеннях (складах, цехах). У такому випадку доцільно також виокремити вузли, де можуть бути зосереджені сліди кримінального правопорушення, а саме: 1) місця, де знаходиться (зберігалася) небезпечна продукція; 2) місця, де знаходиться сировина для виготовлення небезпечної продукції; 3) місця, де встановлене устаткування, на якому виготовлялася небезпечна сировина чи упакувалася. З цього приводу варто згадати слова, сказані Гансом Гроссом. Він писав, що «у

момент огляду нам добре відомо, що це за річ, що вона собою являє, де вона знайдена, як лежала та все інше, але скоро все це забувається, якщо ці дані зовсім не записані або, що ще гірше, записані неправильно. З цими речами будуть мати справи інші особи – експерт, прокурор, суддя і захисник, які при їх виявленні не були присутні, і саме для них потрібно їх описати [13, с. 91].

На робочому етапі слідчий повинен пам'ятати, що його діяльність повинна бути спрямована на вирішення таких завдань: 1) виявити ознаки, що свідчать про вчинення саме цього правопорушення; 2) встановити спосіб вчинення кримінального правопорушення; 3) встановити конкретний предмет кримінального правопорушення, його кількість, а також його власника (розповсюдвача); 4) організувати пошук і фіксацію слідів, які можуть вказувати на особу правопорушника чи про спосіб вчинення кримінального правопорушення; 5) встановити осіб, які могли бачити як відбувалося кримінальне правопорушення; 6) якнайповніше вивчити та зафіксувати в протоколі і додатках до нього обстановку місця події.

Як вірно зауважує Мусієнко О., під час огляду місця події слід обов'язково враховувати специфіку об'єктів, що оглядаються [6, с. 256]. Відповідно до сказаного вище, основними об'єктами огляду будуть виступати: 1) ділянка місцевості чи приміщення; 2) небезпечна продукція чи сировина для її виготовлення; 3) устаткування для виготовлення продукції; 4) елементи упакування продукції (контейнери, тара); 5) засоби, якими продукція транспортувалася; 6) документація. Під час огляду та опису самої небезпечної продукції слід особливу увагу звернути на наявність чи відсутність етикетки, маркування, інформації про дату виготовлення та кінцевий термін споживання. У цьому слідчому може допомогти залучений до огляду відповідний спеціаліст. Це ж саме стосується і огляду устаткування, на якому виготовлялася небезпечна продукція чи упакувалася. Необхідно вказати їх серійні номери, інші ідентифікуючі ознаки. Також варто звернути на наявність на частинах (агрегатах) такого устаткування залишків небезпечної продукції та вилучити її.

Під час огляду місця події можуть бути виявлені ветеринарні документи. Це ті документи, які видаються державними інспекторами ветеринарної медицини та підтверджують ветеринарно-санітарний стан харчових продуктів, підконтрольних ветеринарній службі. До них відносяться: міжнародний ветеринарний сертифікат, ветеринарне свідоцтво, ветеринарна картка та довідки,

експлуатаційний дозвіл тощо. Вказані та інші документи слідчий повинен зібрати та вилучити, попередньо описавши їх в протоколі. У процесі огляду документів, який, по-можливості, проводять як складову огляду місця події, слідчий повинен: 1) з'ясувати загальні дані, що характеризують документ; 2) вказати на його місце виявлення; 3) вказати на те ким і коли він виданий або виготовлений, кому адресований; 4) який основний зміст документа, від імені кого виконані підписи, які реквізити він має; 5) які факти чи події засвідчені підписами, печатками та штампами; 6) як виконано текст рукопису; 7) чи є ознаки, що вказують на підробку документа. Вся ця інформація повинна знайти своє відображення у протоколі огляду.

Слушну пропозицію висловлює Е. Кринична, говорячи про доцільність огляду прилеглої до місця події території [4, с. 120]. На ній можна виявити: небезпечну продукцію; залишки сировини для виготовлення небезпечної продукції та її упакування; предмети та речі, що належать злочинцям тощо.

Заключний етап огляду місця події полягає у підбитті підсумків і оцінці всіх встановлених даних з метою перевірки того, чи всі завдання огляду виконані. З метою контролю рекомендується ще раз оглянути певні місця чи конкретні об'єкти, перевірити чи всі вони були сфотографовані. Це дозволяє ліквідувати виявлені недоліки,

які пізніше вже не можна буде виправити. Після оцінки отриманих результатів слідчий приступає до їх фіксації. На цьому етапі він: 1) складає протокол огляду місця події, плани, схеми; 2) упаковує виявлені на місці події об'єкти, що будуть вилучатися (для цього використовуються поліетиленові пакети встановленого зразка); 3) вживає заходів для збереження тих об'єктів, що мають доказове значення, але їх неможливо чи недоцільно вилучити з місця події; 4) ознайомлює зі змістом протоколу огляду його учасників і вживає заходів щодо вирішення заяв, які від них надійшли.

Висновки. Запропоновані нами наукові рекомендації щодо проведення огляду місця події при розслідуванні умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції не претендують на вичерпність, але мають певне практичне значення і можуть слугувати основою для подальших наукових розробок. На етапі підготовки до проведення такого огляду слідчий, виходячи з виду небезпечної продукції, може правильно зорієнтуватися кого з спеціалістів варто залучити. Ретельний огляд з урахуванням особливостей його проведення та специфіки об'єктів огляду надасть змогу слідчому виявити, зафіксувати та вилучити достатню кількість слідової інформації, яка в сукупності сприятиме висуненню версій, визначенні напряму розслідування та створить надійну доказову базу.

Список літератури:

1. Весельський В. В. Концептуальні основи тактики слідчих дій (слідчого огляду, допиту, призначення і проведення судових експертиз) / В. В. Весельський // *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією*. – 2012. – № 2 (28). – С. 151–158.
2. Зарубенко О. Співвідношення огляду з іншими процесуальними діями за КПК України / О. Зарубенко // *Закон и жизнь*. – 2013. – № 3. – С. 45–48.
3. Захарова О. В. Особливості проведення огляду вилученої комп'ютерної техніки під час розслідування комп'ютерних злочинів / О. В. Захарова // *Слідча практика*. – 2012. – № 3. – С. 169–175.
4. Кринична Е. В. Особливості огляду місця події за фактами розкрадання вантажів на залізничному транспорті / Е. В. Кринична // *Криміналістичний вісник*. – 2013. – № 1 (19). – С. 117–120.
5. Лук'янчиков Є. Д. Слідчий огляд: поняття та види / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // *Юридичний часопис НАВС*. – 2013. – № 1. – С. 264–269.
6. Мусієнко О. М. Особливості огляду місця події при розслідуванні шахрайства / О. М. Мусієнко // *Форум права*. – 2013. – № 4. – С. 253–257.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Книженко С. О. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного видобування корисних копалин / С. О. Книженко // *Форум права*. – 2010. – № 3. – С. 186–190.
9. Слідчі (розшукові) дії : навч. посібник / [О. В. Авраменко, Р. І. Благути, Ю. В. Гуцуляк та ін.] ; за заг. ред. Р. І. Благути, Є. В. Пряхіна. – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – 416 с.
10. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Про затвердження переліку органів державного ринкового нагляду та сфер їх відповідальності : постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2011 р. № 573 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

13. Гросс Г. Руководство к расследованию преступлений / Г. Гросс. – М. : Изд-во НКВД РСФСР, 1930. – 144 с.

ОСОБЕННОСТИ ОСМОТРА МЕСТА ПРОИСШЕСТВИЯ ВО ВРЕМЯ РАССЛЕДОВАНИЯ УМЫШЛЕННОГО ВВЕДЕНИЯ В ОБОРОТ НА РЫНКИ УКРАИНЫ ОПАСНОЙ ПРОДУКЦИИ

Рассмотрены особенности осмотра места происшествия по уголовным делам об умышленном введении в оборот на рынки Украины опасной продукции в условиях действия нового Криминального процессуального кодекса. Установлено специфику проведения этого следственного действия во время расследование данного вида преступлений. Очерчены тактические особенности такого вида следственного осмотра. Описаны действия следователя на подготовительном, рабочем и заключительном этапах осмотра места происшествия. Приведены тактические приемы, которые может использовать следователь во время проведения осмотра места происшествия, связанного с обнаружением на рынке Украины опасной продукции.

Ключевые слова: расследование, опасная продукция, осмотр места происшествия, следы, следователь.

THE PECULIARITY OF THE VISUAL INSPECTION OF THE CRIME SITE IN THE CASES ABOUT DELIBERATE INTRODUCTION OF DANGEROUS PRODUCTS AT THE UKRAINIAN MARKET

The article considers the peculiarity of the visual inspection of the crime site in the cases about deliberate introduction of dangerous products at the Ukrainian market under conditions of the operation of new Criminal Procedural code. The author stresses the excessive social danger of this crime with regard to the national economy and health of the population. The specificity and importance are determined of conducting this investigative activity while considering this type of criminal offence. The article provides an insight into the tactical peculiarities of this type of investigative inspection. The article covers the investigator's actions at the preparatory, working, and final stage of inspection. The information scope is stated which the investigator shall clarify before his visit to crime site: what happened; any witnesses of the crime and presence of the delinquent at the crime site; presence of the policemen and their actions; victims of the crime. The list of specialists is provided to be engaged into the inspection process.

Working period of this type of inspection is conducted according to the general rules considering the tasks to be fulfilled by the investigator at the working stage. Taking into account the crime specificity, it is recommended to apply the linear method of crime site inspection. The key inspection objects will be as follows: sector of the terrain or premises where the dangerous products were found; dangerous products and their raw materials; production equipment; packaging elements; transportation means; documents. The attention was paid to the types of documents which may be found during the inspection, and the rules of their handling. It is recommended to inspect the territory adjacent to the crime site. At the final stage of inspection, the investigator's tasks are as follows: making protocol and attachments; packing of objects found at the crime site which are to be withdrawn; steps to preserve the objects which have the evidential significance but are impossible or unreasonable to withdraw from the crime site; acquaintance of participants with the protocol.

Key words: investigation, dangerous products, visual inspection of the crime site, traces, investigator.